

Dr. Sadik Idrizi Aljabak
Prof. Admir Idrizi Aljabak

ISLAM U KRUŠEVU (GORA): KRATKA HISTORIJA

Prihvatanje islama u Gori

Jedan od najvažnijih događaja u cjelokupnoj historiji Gore i Kruševa predstavlja prihvatanje islama od strane domaćeg stanovništva.

Prelazak na islam nije bio nagao već je tekao postepeno i nije nametan od strane vlasti. To potvrđuju i turski defteri, prema kojima se može pratiti ovaj proces koji je trajao od početka 16. do druge polovine 17. vijeka i doprinosio stabilizaciji i povećanju stanovništva, što je suprotno tvrdnjama mnogih autora da je „islamizacija“ u Gori nasilno izvršena u vrijeme Kukli-bega i Sinan-paše. Prema historijskim dokumentima, Kukli-beg je umro 1538. godine, kada je, na osnovu turskih deftera, broj muslimana u Gori bio neznatan.

Islam je potpuna vjera koja ljudima daje odgovor na svako pitanje i u svakom aspektu ljudskog života. Iako ne odmah i ne u velikim masama, narod je s ljubavlju prigrlio ovu vjeru, jer su tu našli utočište mira.

Islam treba shvatiti kao jedan potpuno novi i kompletni način života, novu filozofiju koja daje svoje viđenje svijeta, te metode i načine rješavanja problema, bili oni privatne ili društvene prirode. Islam je vodič, kojim se služe oni koji su ga prihvatili, a istima pruža mogućnost boljitka u svim sferama ljudskog življenja.

Nišan-ploča u selu Mlike potvrđuje da je islam u Gori bio prisutan i prije dolaska Osmanlija na Balkan. Vjerovatno se radi o doseljenicima iz Halepa u Siriji, na što upućuje i ime roda Alepovci iz ovog sela. Međutim, na prvom popisu koji su izvršile osmanske vlasti u Gori 1452/53. godine nije bilo popisanih muslimana.¹

Prema turskom defteru iz 1530. godine² u selima Gore javljaju se muslimanske porodice, što znači da je islam ovdje u kontinuitetu prisutan najmanje pet stoljeća. Prema ovom defteru, u selu Orčikle je 6 muslimanskih porodica, dok u selu Mlike od 9 porodica četiri su muslimanske. I u drugim naseljima Gore bilo je muslimana.

¹ Татјана Катић, *Вилајет Пастриц (Паитрик) 1452/53. године*, Мешовита грађа, XXXI, стр. 39-74, Историјски институт, Београд, 2010.

² 167 Numaralı muhâsebe-i vilâyet-i Rûm-ili defteri (937/1530) II Vilçitrin, Prizrin, Alaca-hisâr ve Hersek livâları, Ankara, 2004.

Pisani tragovi o islamu u Kruševu

Prve sigurne podatke o muslimanima Kruševa nalazimo u defteru iz 1579. godine, prema kojem selo (Krušova) broji 68 kuća, 7 muslimana i 3 bećara. Original ovoga dokumenta, kao i ostali materijali sa ovoga popisa, koji obuhvata i ostala goranska sela, nalazi se u Turskoj, u Arhivu za Balkan pod brojem 449. Dio koji se odnosi na Kruševo je na str. 219-220. Fotokopija je ovjerena pečatom Arhiva i nosi datum izdavanja 22.05.2001. godine.

Pri dnu dokumenta, u rezimeu, stoji da je u Kruševu bilo sedam stanovnika muslimana (Muslim), šezdeset i jedan hrišćanin (Hiristiyan) i tri osobe označene kao bekar. U dokumentu se nalaze samo imena punoljetnih muškaraca, jer se žene ne popisuju, osim ako je neka nosilac domaćinstva, odnosno udovica ili samohrana osoba. U ovom dokumentu nema popisanih žena.

Na osnovu ovog popisa može se zaključiti da je 1579. godine proces prelaska na islam bio u ranoj fazi, prihvatilo ga je tek nešto više od 10% stanovnika Kruševa. Od sedam nosilaca domaćinstva, njih petero su prvi koji su prešli na islam a samo dvojica su ga naslijedili. Naime, prilikom prelaska na islam preporučuje se promijeniti i odabrati ime koje kod Allaha Uzvišenog ima značaj i epitet dragog imena kao Abdullah (Božiji rob) i Abdu-r-Rahman (Rob Milostivog). Prema defteru, petero nosilaca domaćinstva imaju ime Abdullah, jer su vjerovatno prvi primili islam.

Inače, u ovo vrijeme, u cijeloj Gori proces prelaska na islam bio je u ranoj fazi. Nazif Dokle iznosi podatak da je 1591. godine samo 18% stanovnika Gore primilo islam, najviše u selima Mlike i Topoljane.³

Mesdžid i džamije u Kruševu

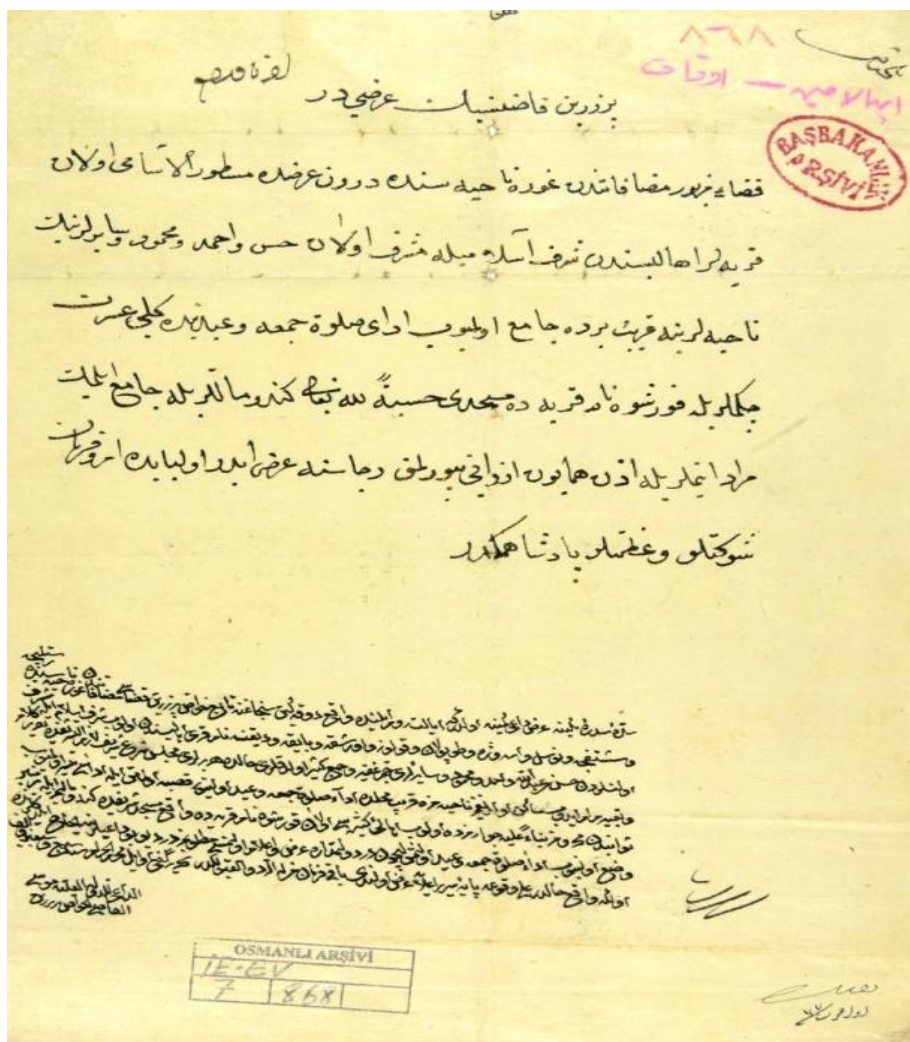
Nema pisanih tragova kada je izgrađena prva džamija u Kruševu. Muhamet Pirraku pominje 1540. godinu, ali ne navodi nijedan izvor.

Na jednoj uzvišici, preko rijeke, nalazi se ogromna obla stijena koju narod zove *Odžin kamen*. Prema usmenoj predaji, dok u selu nije postojala džamija, sa tog mjesta je mujezin učio ezan i pozivao na namaz. I do naših dana, sa ovog kamena ponekad bubanj (*tupan*) označava prestanak posta (iftar).

Dokument iz 1077. godine po Hidžri, odnosno 1667. godine prema Gregorijanskom kalendaru, koji smo nedavno dobili iz Osmanskog arhiva (Osmanlı arşivi) u Istanbulu, baca novo svjetlo na vrijeme izgradnje prve džamije u Kruševu.⁴ Prema ovom dokumentu (br. İE.EV. 7-868), muslimani iz više sela Gore upućuju zahtjev da se postojeći mesdžid u Kruševu izgradi u džamiju, kako bi „tu mogli (bez problema) obavljati džumu i Bajram-namaze“.

³ Nazif Dokle, *Bogomilizam i etnogeneza Torbeša Kukske Gore*, Alem, 2011, str. 279.

⁴ Zaslug za dobijanje ovog dokumenta pripada Bilalu Urga, porijeklom iz Kruševa.

Zahtjev za izgradnju džamije u Kruševu iz 1077. (1667) godine

Povod obraćanja nas pokornih sluga kapiji Slavnog Sultana je sljedeći: „Mi, počašćeni Islamom, Hasan bin (sin) Abdullah, Ahmed, Mahmud i drugi iz sela Restelisa (Restelica), Şetefçe (Šištevac), Novasil (Novo Selo), Andoje (Borje?), Topolan (Topoljane), Koloz (Kolovoz), Oruška (Orešek), Bayka (Bačka) i Dikanse (Dikance), koja se nalaze u nahiji Gora, pri Prizrenskoj kazi (tur: Prizren Kazası), koja pripada Dukadžinskom sandžaku (tur: Dukakin Sancağı) u Rumeljskom ejaletu (tur: Rumeli Eyaleti), brojčano sačinjavamo poveliki džemat te svako od nas ovdje, pojedinačno, jasno iskazuje svoju molbu i stanje, shodno tome čemu vjera Islam nalaže, oko toga da nam, zbog nepostojanja džamije u blizini nahije (Gora) u kojoj boravimo, obavljanje Džume i Bajram namaza predstavlja poteškoću, te da smo kao takvi lišeni sevaba tih ibadeta. Zbog toga, željni smo da u dosadašnjem mesdžidu, koji se nalazi u selu po imenu Kurušova (Kruševo), koje je poveliko po broju stanovnika i (relativno) blizu našim mjestima, izgradimo minber kako bismo na taj način tu mogli (bez problema) obavljati Džumu i Bajram namaze.”

Prenosim vašem Visočanstvu da su podnosioci zahtjeva na ovaj način dostavili svoje molbe Visokoj (Osmanskoj) Državi insistirajući na dopuštenje izgradnje (pomenutog minbera). Poslednju riječ će o ovome dati Onaj koji raspolaže i pozitivanim i negativanim odgovorom (Padišah/Sultan).

Napisano u posljednjim danima mjeseca Muharrema, 1077. godine (po Hidžri) / 1667. god.

Musa - Rob koji se moli za Visoku osmansku državu

Prizrenski kadija

Sažetak

Molba (zahtjev) prizrenskog kadije

Ahmed, Hasan, Mahmud i drugi iz nahije Gora pri pomenutoj kazi (Prizren), koji su počašćeni Islamom (koji su primili Islam) a čija su imena pomenuta u dolje navedenom tekstu, podnose molbu vašem Visočanstvu tražeći dopuštenje da u ime Allaha svojim materijalnim sredstvima (o svom trošku) u selu po imenu Kurušova (Kruševo) izgrade (pretove) postojeći mesdžid u džamiju, zbog toga što u blizini njihove nahije (Gora) ne postoji džamija, te se zbog toga susreću sa velikim poteškoćama pri obavljanju Džumanskih i Bajramskih namaza. (O ovome) volja i odluka je samo u rukama velikog i moćnog Sultana!⁵

Iz dokumenta se može zaključiti da je u to vrijeme, dakle prije 1667. godine, u Kruševu već postojao mesdžid. Što se tiče tvrdnje da „u blizini njihove nahije ne postoji džamija“, može se odnositi samo na sela pomenuta u zahtjevu, dok su u nekim selima Dološte vjerovatno postojale džamije, jer se uopće ne pominju u dokumentu. Pojedina sela Gore pripadala su drugoj administrativnoj jedinici - Dološti, Opolju ili Ljumi - što je u to vrijeme bilo uobičajeno.

Nije poznato gdje se nalazila prva džamija u selu, jer je, zbog čestih poplava, više puta podizana na istoj ili novoj lokaciji. U zadnjoj poplavi, koja se desila u periodu od 17. do 19. novembra 1979. godine, pored ostalog, stradala je i džamija. U periodu od 1981. do 1983. godine, na istom mjestu, izgrađena je nova džamija.

Sredinom 2009. godine na inicijativu mještana Kruševa koji žive u Podgorici, pokrenuta je akcija da se postojeća džamija renovira. Krenulo se sa minaretom, koje je izgrađeno do oktobra iste godine. Akciju je novčano podržalo 128 donatora i nekoliko privatnih firmi, koje su pomogle u materijalu. Transparentnost je bila na prvom mjestu, pa su sve donacije i plaćanja išla preko džamijskog žiro-računa. Izvođači radova bili su iz Donjeg Ljubinja, sa majstorom Džumretom Mujovi na čelu. Preostala novčana sredstva su kasnije iskorištena za izgradnju nove džamije.

⁵ Dokument je sa osmanskog/staroturskog preveo Dr. Sejfidin Haruni, na čemu smo neizmjerljivo zahvalni.

Nakon izgradnje minareta, javile su se dvije ideje: prva, da se renovira postojeća džamija, i druga, da se izgradi potpuno novi objekat. Na sastanku održanom 4. novembra 2014. godine (Kurban-bajram) džemat sela Kruševa je odlučio da se gradi nova džamija. Data je podrška Džamijskom odboru da otpočne sa pripremama, pa je mjeseca maja 2015. godine počela izgradnja nove džamije.

Prilikom rušenja džamije, 15. maja 2015. godine, u temelju je pronađen kamen sa natpisom „1934“. Radi se o godini renoviranja džamije koju je odnijela voda 1979. godine. Poznato je da je prije nje postojala džamija u Gornjoj mahali, ispod kuće Irfana Brenolija, koja je također stradala u poplavi.

Ramadan Haruni prenosi da njegov otac Sejfudin, rođen 1907. godine, nije zapamtio džamiju u Gornjoj mahali, što znači da natpis iz 1934. označava renoviranje džamije na postojećem mjestu, a da je stara džamija u Gornjoj mahali poplavljena prije 19. vijeka. Na tom mjestu su do devedesetih godina prošloga vijeka postojali nadgrobni nišani, ali su nemarkom mještana uništeni.

Kamena ploča nađena u temelju džamije uništene u poplavi 1979. godine

Projekat nove džamije uradio je inženjer Afrim Aliu iz Prizrena, porijeklom iz Opolja. Srušena je postojeća, i do kraja septembra iste godine, izgrađena nova džamija (karabina). Prvi namaz u nedovršenoj džamiji obavljen je 5. jula 2016. godine. Nakon toga klanjan je i Bajram-namaz.

Maja mjeseca 2017. godine kompletirana je unutrašnjost džamije, pa se počelo klanjati svih pet dnevnih namaza u novoj džamiji. Akcija izgradnje privodi se kraju. Dovršavaju se radovi oko šadrvana, ograđivanja dvorišta, a gradi se i gusulhana sa WC-om.

Akciju je finansijski podržalo 374 donatora, kao i veliki broj firmi u vidu materijalne pomoći. Građevinske radove obavila je grupa Redžepa Šaipija iz Donjeg Retimlja kod Orahovca.

Mještani Gore su poznati kao dobri darodavci džamijama i ustanovama čija je djelatnost vjersko prosvjeđivanje. Treba napomenuti da su izgradnju džamije, pored mještana Kruševa, pomogli i dobrotvori iz drugih sela Gore i šire, a poseban doprinos dali su mještani Rapče i Restelice. Mnogi dobrotvori tražili su da ostanu anonimni, što je poznato u islamskoj tradiciji.

Nova džamija je lijepo uređena a čistoća u njoj je na najvišem nivou. Unutrašnjost džamije je izuzetno lijepa. Podovi su prekriveni najlepšim tepihom koji je darovan. Posebno treba istaći Bilala Urgu, koji je iz Istanbula poslao keramiku kojom je urađen mihrab. On je unuk Arifa Žagulja, koga su 1916. godine kod Mavre/Roše ubile haramije. U džamiji je veliki broj knjiga (Kur'ana, zbirka hadisa i dr.), koje su također poklonili mještani. U okviru džamije izgrađene su i druge prostorije za različitu namjenu.

Mekteb (*Mejtep*)

U Kruševu je radio mekteb, uvijek kad je to bilo dozvoljeno i kad su postojali uslovi za njegovo funkcioniranje. Nekada je mekteb bio mjesto gdje su se obrazovale mnoge generacije, pa su sva djeca, muška i ženska, bila pismena. Stariji ljudi su govorili da su mekteb završavali još u 19. vijeku.

Između dva svjetska rata u Kruševu nije bilo svetovne škole, ali je radio mekteb, naročito poslije 1930. godine, kad u selo dolazi imam Aslan Sejdi iz Leštana. Kroz ovaj mekteb prošlo je mnogo djece oba pola koja su završila hatmu.

Imami (hodže) u Kruševu

Hafiz Abdulaziz ef. Zejnel Abidin (1853-1917) je rođen u Kruševu (Gora). Još dok je bio dijete, njegov otac Zejnel Abidin se odselio u Prizren i nastanio blizu Mehmed-pašine džamije (Bajraklija).

Po završetku medrese i dobijanja idžazetname od čuvenog muderisa toga vremena Ismaila Haki ef. Manastirija, Abdulaziz odlazi na studije u Istanbul. Po završetku studija, kratko vrijeme je radio kao imam u Bursi, ali je, po preporuci učenih ljudi toga vremena, ponovo vraćen u Istanbul.

Međutim, otac mu je prije polaska na studije poručio: „Šaljem te u Stambol na studije, ali kad ih završiš, da se obavezno vratiš i služiš kraju u kojem si rođen.“

Hafiz Abdulaziz ef. se vraća u Prizren da ispuni očev amanet, mada se istanbulska ulema protivila takvoj odluci. Po povratku u Prizren, izabran je za muderisa Mehmed-pašine medrese.

Abdulaziz ef. je bio najpoznatiji učenjak u Prizrenu i okolini. Bio je prijatelj i blizak saradnik muderisa Imera Prizrenija, vođe Prizrenske lige (1878-1881). Kada je hadži Imer Prizreni izabran za delegata Osmanske Skupštine 1887. godine, po njegovom

prijedlogu Abdulaziz je imenovan za muderisa Medrese. Na toj dužnosti će ostati sve do preseljenja na Ahiret, 1917. godine.

Hafiz Abdulaziz ef. je preselio 1917. godine u Prizrenu. U znak poštovanja i sjećanja na njega, veliki pjesnik hadži Omer Lutfi Pačariz, porijeklom iz Rapče, posvetio mu je dva hronograma na osmanskome jeziku.

Hafiz Abdulaziz je u braku sa hanumom Eminom imao dvije kćerke – Salihu i Fadilu, i dva sina – Madžida i Aziza, koji su se 1957. godine iselili u Tursku.

Mola Husen je živio u 19. vijeku. Prenosi se da je bio slijep i da je u takvom stanju podučavao djecu. Tjerao ih je da uče napamet dove (molitve).

Mola Musa je bio imam u selu Radoste, opština Orahovac. Poznato je da je bio iz Kruševa. Mola Musa je bio prijatelj sa mola Mevljanom iz Restelice, koji je dugo vremena bio imam u Ostrozubu, gdje je i ukopan u haremu džamije.

Mola Aslan ef. Sejdi (oko 1880-1941) je rođen u Leštanu u drugoj polovini 19. vijeka, a preselio (umro) na početku Drugog svjetskog rata od tifusa.

Kao imam u Kruševu radio je od 1930. do 1939. godine i za to vrijeme je nekoliko generacija pohađalo mekteb i završilo hatmu. Zapamćen je kao veoma dobar i strog imam, koji je od djece tražio znanje, rad i disciplinu.

Mola Aslan Sejdi je bio oženjen Nazljom iz Radeše. Njihova djeca su: Fatima, Džemilja, Amiš (čija dva sina žive u Kanadi), Ramadan, Ramiza i Aliriza. Ramiza i Aliriza su se iselili u Tursku.

Mola Ramadan ef. Kurtiši (1892-1973) je rođen u Ljubošti od oca Kurtiša i majke Sajde. Bio je oženjen Abibom. Njihova djeca su: Ešref, Mevljan, Amdija i Zićir.

Školovao se u Edrenu u Turskoj. Tokom Drugog svjetskog rata obavljao je imamsku dužnost u Kruševu. Kao imam radio je još u Ljubošti i Rapči.

Mola Ćazim ef. Hadžiisaku (1883-1965) je rođen u Restelici, od oca Ishaka i majke Đulzade. Bio je iz Dumanoske porodice.

Osnovno vjersko obrazovanje stekao je u resteličkom mektebu, dok je u Prizrenu završio Mehmed-pašinu medresu.

Nakon Drugog svjetskog rata šest godina je bio imam u Kruševu. Ostao je upamćen kao vješt u prenošenju znanja, ne samo iz vjerske pouke, već kao dobar poznavalac i drugih nauka – historije, geografije i matematike.

Imamsku dužnost obavljao je u vrijeme otkupa i oduzimanja oružja na Kosovu i Gori, zbog čega je često pozivan na informativne razgovore i maltretiran od strane policije. Pritisak je naročito vršen na viđenije i imućnije ljude, koji su optuživani da posjeduju oružje.

Bio je oženjen Azbijom. Imali su troje djece: kćerke Arzu i Đulzadu, i sina Nezira. Mola Ćazim ef. Hadžiisaku ostao je upamćen kao mudar čovjek, koji je svoje znanje prenio na mnoge generacije. Preselio (umro) je 1965. godine u Restelici.

Mola Sulejman ef. Čauš (1879-1977) je bio iz Restelice. Sin je Šehaba i Hamide.

Kratko vrijeme je bio imam (hodža) u Kruševu. Imamsku dužnost obavljao je i u selu Čiflak u opštini Orahovac.

Preselio u dubokoj starosti u Restelici.

Hadži Nedžmidin ef. Ihtimani (1912-1990) je rođen u Leštanu. Potiče iz poznate porodice koja je dala više generacija imama. Njegova braća bili su Isak i Hafus. Završio je trgovačku školu. Poznavao je turski i arpaski jezik, a znanje je sticao od svog starijeg brata Hafusa.

U kraljevskoj vojsci, koju je služio u Sloveniji i Tuzli, bio je vjeroučitelj. Preživio je Barski masakr. Poslije Drugog svjetskog rata bio je predsjednik Udruženja za djecu bez roditelja. Zbog neslaganja sa Partijom, tri puta je bio u zatvoru.

Dužnost imama u Kruševu započeo je 1956. godine, poslije Sulejmana iz Restelice. Službovao je oko petnaest godina. Nakon Kruševa, imamsku dužnost obavljao je u Dikancu i Ljubošti. Mnogi ga pamte po blagoj naravi i pitomosti. Rado je viđen i primljen u svakoj porodici u selima gdje je radio.

Pored dužnosti imama, radio je kao nalbatin (potkivač) i zubar.

Bio je oženjen Zejnepom (1915–1988). Njihova djeca su: Ihtiman (1940), Ajdin (1945), Džemilja, Anifa i Ćibrija. Nedžmidinovi sinovi i unuci drže poslastičarsku radnju u mjestu Pukovac u Srbiji.

Džavit ef. Šuplja (1925-2018) je bio iz Restelice. Njegovi roditelju su bili Mustafa i Rabija. Imamsku dužnost obavljao je u Kruševu sedamdesetih godina 20. vijeka. Na ahiret preselio 24.02.2018. godine.

Jahja ef. Dute (1910-1983) je bio iz Kruševa. Završio je osnovnu školu i medresu u Tetovu. Radio je u Grčkoj i u Beogradu. Pored maternjeg, govorio je albanski, turski i grčki jezik, a poznavao je i arapsko pismo.

Osim imamske dužnosti, obavljao je i poslove nalbatina (potkivača), aščije (kuhara), nadriljekara i zubara. Bio je i profesionalni pčelar. U vrijeme njegovog službovanja u selu je radio mekteb (kod Kruše).

Dok je bio imam u selu, 1979. godine, poplava je uništila džamiju. Tokom izgradnje nove džamije namazi su obavljani u kući Kadrije Abidini. Jahja Dute je podnio ostavku, a na njegovo mjesto došao je Bećir Mustafa.

Hadži Bećir ef. Mustafa (1924-2007) je rođen u Kruševu. Bio je sin Izeta Mustafe i Ćamilje Mustafa rođ. Dželjo. Bio je oženjen Azbijom Mustafa rođ. Gaziu, Eštrefovom kćerkom.

Pored imamske dužnosti bio je seoski berberin (brica), a radio je i u vodenici, koja još postoji ali duže vrijeme nije u funkciji.

Pred kraj života obavio je hadž.

Fejsal ef. Milaimi je rođen 1969 u selu Brodosavce (Bresanë) u Opolju. Završio je Alauddin medresu 1988 godine. Bio je imam u selu od 2004. do 2011. godine. Imamsku dužnost obavljao je i u Nebregoštu (Župa).

Hadži Senaid ef. Feta (1969) je rođen u Gornjoj Rapči, od oca Dževata i majke Zimбилje. Osnovnu školu je završio u Rapči. U Sarajevu upisuje Gazi Husrev-begovu medresu, ali je završava u Prištini. Prvu imamsku službu obavljao je 1994. godine u Zli Potoku, a od 1995. do 1997. godine u selu Donja Rapča, dok je od 1998-1999. radio kao imam u selu Gornji Krstec. Od 1999. do 2010. godine ponovo je bio imam u Gornjoj Rapči. Od avgusta mjeseca 2011. godine imamsku službu obavlja u Kruševu.

Završio je Edukativni fakultet u Prizrenu. Oženjen je i otac dvoje djece.

Vehap Ramadani (1979) je završio Allaudin Medresu u Prizrenu 1997. godine. Tokom školovanja, za vrijeme Ramazana, vodio je vjersku pouku za djecu u Kruševu i često mijenjao hodžu Bećira u njegovim dužnostima.

Školske 1998/99 upisao je studije na Fakultetu islamskih nauka u Sarajevu, ali zbog situacije na Kosovu napušta studije i odlazi u Zapadnu Evropu. Danas živi i radi u Belgiji.

Proteklih godina su Sejfidin Haruni (1985), Behrudin Mustafa (1985) i Jasmir Idrizi (1988) završili Imam Hatip Lisesi (Srednja vjerska škola) u Turskoj. Sejfidin je doktorirao arapski jezik u Bursi, dok su druga dvojica završili fakultete na Kosovu. Povremeno su obavljali imamsku i dužnost mujezina.

Prošle godine je Mehmed Abidini upisao Srednju medresu u Prizrenu. Po prvi put je i jedna učenica, Kadira Ramadani (2002), upisala žensku medresu u Prizrenu.

(Iz Monografije „**KRUŠEVO/Gora**“)

Tekst je objavljen i u *Takvimu 1441-1442 Kalendar 2020, Priština str. 37-53*